

ВІЙСЬКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ США І КИТАЮ: ПРОТИСТОЯННЯ

Вишнеvsька І. Г.

Визначальним чинником світової політики ХХІ століття стає протистояння між США і КНР. Кумулятивністю характеризується їхнє військове протистояння. У цей процес втягуються інші суб'єкти міжнародної діяльності, що може привести до нової геополітичної структури світу, тобто, до нової системи міжнародних відносин. Отож, дана тема набуває актуальності.

Над вивченням питання військового протистояння між США та КНР працювала головним чином американська школа: Р. Бернстайн, Р. Манро, М. Пілсбері, Дж. Манн, Д. Шаумбах тощо.

Об'єктом наукового дослідження стали американо-китайські відносини, предметом – протистояння між країнами у військовій галузі.

Метою роботи є аналіз суперечностей, які впливають з військових стратегій та можливостей держав.

Досягнення поставленої мети дослідження спонукає до вирішення наступних задач:

- систематизація зібраного матеріалу;
- виявлення особливостей сучасних глобальних взаємозв'язків, природи їх походження, рушійних сил, причинно-наслідкових зв'язків;
- аналіз тенденцій розвитку відносин.

У авторитетній щорічній доповіді «Військовий баланс», опублікованій лондонським Міжнародним інститутом стратегічних досліджень, мовиться, що в минулому десятилітті військові витрати Китаю виростили приблизно на 300% [Матиас Коста 2007].

У 2007 році Китай збільшив свої оборонні витрати на 17,8%, що в процентному еквіваленті виражає максимальний показник за останні 10 років.

Голова Пентагону Д. Рамсфельд в доповіді Міністерства оборони США американському Конгресу відзначив, що за військовими витратами Китай займає 3 місце в світі, після США та Росії, і перше місце в Азії [SpaceWar.com 2005]. Але аналітики стверджують, що китайці приховують справжні витрати на свої збройні

сили, розкидавши військові проекти по різних відомствах. Втім, будь-яка країна складає свій фінансовий бюджет, виходячи з власних потреб. Наприклад, у США всі витрати на розробку, виробництво і обслуговування ядерних боєголовок здійснює міністерство енергетики, а не Пентагон.

В 2007 фінансовому році китайські витрати на військову сферу склали близько 46 млрд. доларів, тоді як Сполучені Штати витратили щонайменше 935 млрд. дол. (близько 6,8% від ВВП). Окрім Міністерства оборони США, Департамент енергетики виділив 16,6 млрд. дол. на ядерну зброю. Держдепартамент – 25,3 млрд. дол. на іноземну військову допомогу [Freeman 2007, 45].

Військова доктрина Піднебесної, що раніше ґрунтувалася на застосуванні великої кількості живої сили, тепер робить акцент на нарощуванні високотехнологічних одиниць зброї. Втім, і нині найчисельнішою в світі є китайська армія: 2,45 мільйонів вояк Народно-визвольної армії, 10 млн. – Народного ополчення і 1,5 млн. – Народної збройної міліції.

З 2000 року в щорічних доповідях Пентагону з'являються заяви щодо китайської небезпеки. Проте перша адміністрація Дж. Буша не враховувала ці застереження, оскільки Вашингтону в боротьбі з міжнародним тероризмом потрібна була політична підтримка Китаю, який, до того ж, став третім за величиною торговим партнером США, відтіснивши Японію.

З початком роботи другої адміністрації Дж. Буша теза про значне військове відставання Китаю від США піддалася гострій критиці. Американська розвідка представила докази: розробка Китаєм нових крилатих ракет великої дальності, введення в дію нових бойових кораблів, оснащених китайським аналогом викраденої у США системи управління вогнем Aegis; створення нового атакуючого підводного човна класу «Юань»; розробка нової високоточної зброї, включаючи ракети класу повітря-земля з вдосконаленою боєголовкою, «перенесення оборонної системи на захід, за межі досяжності ракет американських ВМС» [Kaplan 2005, 58].

У січні 2007 р. КНР кидає Сполученим Штатам асиметричний виклик – знищує ракетою наземного базування один зі своїх супутників, поставивши під сумнів надійність американської системи протиракетної оборони космічного базування. Цей виклик характеризується релятивізмом, та він вказує на можливу тенденцію в міжнародних відносинах. Після цього інциденту Міністр

оборони США Роберт Гейтс поповнив список країн «вісі зла», разом з опальними був названий і Китай [Леонов 2007].

Військові стверджують, що зовнішня політика КНР підпорядкована таємній доктрині «три півночі, чотири моря», прийнятій Військовою радою ЦК КПК в 1993 році. Згідно доктрині, Китай до 2019 року подолає «три півночі в чотирьох морях» (Північноатлантичний альянс, Росію і Північноамериканські Сполучені Штати в Новому Світі).

Сполучені Штати, в свою чергу, керуються стратегією А. Мехена – «ланцюг анаконди», котра покликана блокувати та ізолювати КНР і РФ від сировинних баз, доступу до теплих морів на півдні. Послідовне залучення до НАТО країн Східної Європи, у перспективі – Кавказу і Центральної Азії, взяття під контроль регіону Близького Сходу остаточно замкне «кільце анаконди». Тому США передислокують радары з Гавайських островів в Тихому океані на Алеутські острови в Беренговому морі.

Американська розвідка стурбована китайською тактикою асиметричних рішень, а саме «кістенею вбивці» (шашоу цзянь) і «козирною картою». Нині відсутня достовірна інформація відносно «кістена вбивці», проте є припущення, що ця операція передбачає інформаційну війну, озброєння космосу, ПРО. Тактика «козирної карти» покликана забезпечити Китаю конкурентоспроможність в протистоянні зі США, орієнтуючись на економічну й торгову дипломатію [FY04 Report ..., 2004].

Р. Бернстайн і Р. Манро, автори книги «Майбутній конфлікт з Китаєм», на основі комп'ютерного моделювання дійшли висновку: США переможуть в ядерній війні з КНР лише в тому випадку, якщо вона спалахне до 2015 р. [Головченко 2004, 97–107].

А китасзнавець М. Пілсбері, дослідивши трактат з військового мистецтва «Сунь-цзи бін фа», зробив серйозне попередження: якщо не стримувати Китай, то через 30 років США зазнають крах, оскільки сучасна поведінка Пекіна аналогічна політиці правителя царства Юе – Гоу-цзяна, який приховував свої можливості, досягнення трактував виключно «в мирних цілях», а у результаті знищив сусіднє царство У на чолі з Фу-чаном.

Але історія має і протилежні приклади, коли китайці не йшли шляхом військової конфронтації: Чжен Хе був на чолі найсильнішого флоту в світі (200 кораблів і 27 тисяч моряків), проте китаєць не знищив жодного іноземця, як це робили європейці в

XV столітті, прибувши до Америки і Африки. З 1405 по 1433 рр. Чжен Хе здійснив кілька подорожей в південну частину Тихого й Індійського океанів, побував у 30 країнах і 55 портах, налагоджуючи культурні та торгові обміни.

Войовничість китайського народу в своїй характеристиці – дуалістична. У «легістській доктрині, яка виникла в першій половині I-го тисячоліття до н. е., йде мова про протистояння начал *вень* (культура) й у (войовничість). У *Шан-цзюнь шу* негативне відношення до першооснови *вень* і до складових цього поняття, що одержали назву «*воші*». «Якщо сильна держава не вестиме війну, то культура, моральність розповсюдяться усередині країни, в ній з'явиться шість «вошей», і країна ослабне» [Рубин 1970, 102–103]. Філософське бачення Шан Яна заключається в запереченні культури та моральності, оскільки вони складають найбільшу небезпеку, війна повинна вестися не тільки заради того, щоб досягти гегемонії, але й заради запобігання розвитку культури» [Рубин 1970, 102–103].

Однак, під впливом кардинальних зрушень становища буддизму в Китаї, що відбулися в IV столітті, китайська культурна спадщина почала виявляти прагнення до звільнення від гріхів, або хоча б скорочення їх кількості. Прикладом цього є «ступи, тобто багатоярусні пагоди (футу, або фода – букв. «Башта Будди») [Возвращенная драгоценность... 1982].

Американський політолог К. Пауелл заперечує ворожість китайців, а нинішню зовнішню політику КНР розглядає як метод отримання високого статусу, престижу. Згідно Моргентау, політика престижу (*policy prestige*) – різновид зовнішньої політики, заснований на силі. Політика престижу є одним з інструментів реалізації або політики *status quo* (політика, орієнтована на збереження і консервацію влади), або імперіалістичної політики (характерна для держав, які прагнуть розширити свій вплив на нові регіони й змінити баланс сил). Однією з складових політики престижу є демонстрація військової сили: запрошуються представники інших держав для демонстрації їм новітніх військово-технічних досягнень і потужності країни. Сполучені Штати демонструють свою військову міць в структурі НАТО, а Китай – в рамках ШОС (наприклад, «в 2002–2006 рр. Китай провів спільні антитерористичні військові навчання з усіма членами ШОС – 16 навчань з 11 країнами» [Ливинская 2007, 68–75].

Однак професор університету Дж. Вашингтона Девід Шаумбах, який спеціалізується на вивченні збройних сил КНР, вважає, що нині Китай не є конкурентоспроможним, оскільки за ступенем оснащення сучасною зброєю і технікою відстає від Сполучених Штатів у середньому на 15–20 років. Про це свідчать факти, наприклад: «американський військовий флот вдесятеро переважає китайський – 2.86 млн. т. проти 263 064» [Вяземский 2003, 5]. У КНР немає жодного стратегічного бомбардувальника, тоді як в США їх 190; немає в китайців авіаносців, тоді як у американців їх 12. Атомних підводних човнів в КНР – 8, а в США – 57. Кореляція стратегічних ядерних сил наступна: МБР в Китаї 20, а в США – 534; БРПЛ – 24 (КНР) проти 432 (США); ПЛАРБ – 1 (КНР) проти 18 (США); ядерних боеголовок в одному залпі – 44 (КНР) проти 6500 (США). Проте в Піднебесній більше ніж у Вашингтона літаків-розвідників (290 – у КНР і 180 – у США), основних бойових танків, РСЗВ, ПУ ПТРК, бомбардувальників-ракетоносців, фрегатів, бойових катерів, дизельних підводних човнів; майже в рівній кількості винищувачів, ПУ ЗРК.

У 2000 році експерти Міноборони й спецслужб США вперше попередили про ймовірність китайської інформаційної війни з нанесенням кіберударів по цивільних та військових об'єктах Сполучених Штатів. Та парадигмою є американська система радіоелектронної розвідки «Ешелон», котра покликана перехоплювати й обробляти інформацію, зокрема будь-які телефонні дзвінки, факси, радіопередачі і навіть електронну пошту. У день система може відстежувати три мільярди повідомлень, це складає 99% інформації, що передається по всьому світу [Витковский 2002]. І хоча США має неперевершені інформаційно-технологічні можливості, та вони неспроможні встежити за розвідкою КНР серед 13-ти мільйонної китайської діаспори (хуацяо) всередині своєї ж країни, особливо «у таких містах, як Сіетл, Лос-Анджелес, Сан-Франциско, Х'юстон» [Головченко 2004, 97–107].

Г. Кіссінджер заявив, що не бачить загрози з боку Китаю: виклик КНР може досягти тільки політичної або економічної сфер; перехід же до політики стримування Китаю спричинить негативні наслідки. Позиція Г. Кіссінджера конвергентна з психологічною трактовкою А. Кемпінські: відсутність руху свободи посилює страхо-агресивну напругу. Тому-то у сновидіннях страшні ситуації переживаються зазвичай сильніше, ніж аналогічні ситуації на-

яву, оскільки можливості рухової розрядки обмежені [Кемпински 1998, 123–134].

Про майбуття оповідає в книзі «Чайна Фентезі» Джеймс Манн, досвідчений експерт по Китаю з Школи поглиблення міжнародних досліджень при університеті Дж. Хопкінса: Сполученим Штатам непросто буде співіснувати з могутнім недемократичним Китаєм. Хоча, за концепцією М. Вебера, вірогідність збройної сутички між КНР та США досить низька, оскільки ідеї, ідеологія не є визначальними, головне – інтереси: «будь-яка ідеологія спочатку прагне змінити світ в цілому, але процеси досягнення матеріальних інтересів відхиляють ідеологію від її первинних цілей» (зараз подібні процеси соціологи називають терміном «кооптація»). Інтереси КНР не дозволять виступити проти США, оскільки товарообіг Китаю зі Сполученими Штатами становить майже 120 млрд. доларів, з яких приблизно 100 млрд. доларів припадає на китайський експорт. Для порівняння: російсько-китайський товарообіг в 10 разів менший. Сполучені Штати, в свою чергу, теж залежні від КНР. По-перше, Китай разом з японськими банками є найбільшим кредитором США. По-друге, Піднебесна посіла перше місце в світі за обсягом резервів в доларових активах.

Однак Сполучені Штати зовсім не зацікавлені в появі потужної макросистеми, тому до Китаю застосовується стратегія стримування та залучення.

За П. Ділем і Р. Гоерцем, вірогідність військового зіткнення підвищується за наявності двох чинників – сусідство держав і спірне питання щодо території. Виходячи з цього, Сполученим Штатам у стримуванні Китаю може сприяти його конфронтація з Тайванем. КНР має ригідні стосунки з В'єтнамом внаслідок відсутності в країні хуацяо, які мають великий політичний вплив в інших країнах Південно-Східної Азії [Володин 2006, 74–81], а також внаслідок претензій на Парасельські острови і острів архіпелагу Спратлі. За звітами ЦРУ, в 2001 році в Азії наймогутнішою була армія В'єтнаму, ця обставина робить країну привабливою в очах Сполучених Штатів, адже для стримування Китаю необхідний сильний союзник. І офіційний Ханой може ним стати, не дивлячись на те, що у війні з американцями загинуло 3 млн. в'єтнамців.

Китай має територіальні суперечки також з Японією (за острови Дяоюйдао); з Індією (за Південний Тибет, гірський вузол

Аксаї-Чін, долини Чумбі і Добта, Шаксгам, частину Синьцзян-Уйгурського автономного округу); з Філіппінами (за риф Скарборо); з Північною Кореєю, Південною Кореєю (за територію древньокорейської держави Когуре, острів Іудо, деякі острови річок Туменцзян і Ялу); з Бутаном (за гору Кула-Кангрі, частину території Північного Бутана і Тибету); з Казахстаном (за Сари-Чельди в Талди-Курганській області і Чаган-Обо в Тарбагатайському районі); з Киргизстаном (відрізок кордону «Бедель»). Між Китаєм, В'єтнамом, Філіппінами, Малайзією і Брунеєм не вирішена територіальна суперечка за острови Спратлі.

Втім, виходячи з тлумачень Зінгера і Геллера, між Китаєм і його сусідами можливе мирне співіснування: за умови паритету – пов'язаності економік [Geller, Singer 2003, 16]. Наприклад, конфліктними були взаємини між Токіо і Пекіном, коли японські бренди, виготовлені в Піднебесній, (типу National / Panasonic (це бренди Matsushita Corporation) і Toshiba) витіснили продукцію Японії в результаті низьких цін. Відбулося «спустошення» японського виробничого потенціалу, країною прокотилася дефляція. Проте озброєне зіткнення не мало місця між сусідніми країнами, оскільки їх економіки були пов'язані. Японські компанії теж одержали від Китаю вигоду: «багато компаній перевели своє виробництво в Піднебесну, де є те, чого їм не вистачає в Японії: низькі зарплати й пенсії (у той час як старіюче японське суспільство примушує робити все більше внесків у пенсійний фонд), стабільна валюта (їєна зростає) і розумні ціни на нерухомість (для виробничих площ)» [Шенкар Овед 2005, 192].

Однак Китай не дуже покладається на Японію, оскільки вона є союзником Сполучених Штатів, котрі переходять до військового стримування Піднебесної.

Для протипаги США, КНР починає укріплювати свою військову потужність: розгортання на орендованих у М'янми островах центрів радіорозвідки, які «покривають» Бенгальську затоку, Малаккську протоку й весь Індійський океан (1994 р.); модернізацію на одному з Парасельських островів і на о. Хайнань всіх центрів радіоперехоплення в Азії (1995 р.); оренду на 50 років (1996 р.) компанією «Hutchison Whampoa», що належала тісно пов'язаному з МДБ КНР гонконзькому бізнесмену Лі Ка Шину (нині вона йменується «Panama Ports C»), ключових портів на Панамському каналі для цілей, що часто мають неправомірне під-

грунтя, наприклад, контрабанди технологій із Заходу в Китай (із заяв Пентагону); створення на Острові Свободи центру радіоперехоплення й стеження за супутниками США (1999 р.); запуск 4 фотознімальних супутників і 2 супутників радіоперехоплення над Азією (1999 р.); початок роботи над програмою «1-26» щодо створення нових видів високотехнологічної зброї, включно з розвідувальними супутниками (2001 р.) [Головченко 2004, 97–107] та ін.

Аналізуючи протиборство між США і КНР, доцільно зупинитися на АТР. Азіатсько-Тихоокеанський регіон – стратегічно важливий і включає 43 держави, в яких проживає близько 60% населення планети. Ведучою є економічна вигода: на регіон доводиться 40% зовнішньоторговельного обороту Сполучених Штатів. Тому АТР займає головне місце у військово-стратегічних планах Вашингтона. Тихоокеанське командування – найбільше в США, в його розпорядженні 300 тис.чоловік, з них 100 тисяч – війська передової присутності; чотири повітряні армії; два оперативних флоти; одна армія, один армійський корпус і дві дивізії сухопутних військ; дві експедиційні дивізії морської піхоти; більше 800 бойових літаків; 320 гармат і мінометів; 150 танків; близько 100 бойових кораблів, включаючи 6 авіаносців [Kaplan 2005, 55].

США укріплюють свої військові позиції на острові Гуам, де на півночі розташована авіабаза Андерсен, яка є найбільшим в світі сховищем авіаційного палива (300 тис. тон) і найбільшим американським складом ВПС в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (близько 100 тис. бомб і ракет). На авіабазі розташовані стратегічні бомбардувальники В-52, військово-транспортні літаки С-17, військово-морські винищувачі F/A-18 Hornet. Згідно планів Пентагону, на острові будуть розміщені бомбардувальники В-1 і В-2, винищувачі, військові літаки-заправники і безпілотні апарати далекого радіуса дії Global Hawk [Вяземский 2003, 5].

Сполучені Штати мають зацікавленість у розміщенні своїх систем ПРО на територіях інших країн, з цією метою велися переговори з Токіо і Делі. Конвергенцією інтересів стало, наприклад, розміщення в Індії американських радарів Firefinder.

Китай і РФ, основні суб'єкти Шанхайської організації співпраці (ШОС), стурбовані зближенням Делі з Вашингтоном, тому запропонували Індії «стратегічне партнерство» в рамках ШОС. На думку деяких експертів, ШОС може створити євроазіатську військову

конфедерацію на противагу Організації Північноатлантичного договору (НАТО) [Уейр 2005]. І глобалізація цьому буде сприяти.

Отож, Сполучені Штати реформують свою політику у відповідності до потреб глобалізаційної дипломатії. У Заяві Кондолізи Райс, проголошеній 27 січня 2005 року, перераховані основні завдання США: «Америка має активізувати роботу в галузі публічної дипломатії і інформаційної діяльності за кордоном. Увесь світ невдовзі стане свідком появи нового виду дипломатії – дипломатії інформаційної експансії в інтересах світового експорту свободи по-американськи» [Яхнюк, Павленко 2007, 76–81].

КНР опікується військовою дипломатією. «У період 2002–2006 рр. Китай встановив військово-дипломатичні відносини з 150 країнами, направив у 107 країн своїх військових аташе. У Китаї акредитовані воєнні аташе 85 країн. За останні два роки військові делегації КНР відвідали більше 60 країн, а в Китаї побували військові делегації 90 країн. На січень 2007 року в цілому 1861 китайських миротворців брали участь у 12 миротворчих операціях ООН» [Ливинская 2007, 68–75].

На перший погляд здається, що і між військовими США та КНР налагоджуються дружні стосунки: у 2001 році, після 12-річного відчуження (через події 1989 р. на площі Тяньаньмень), було поновлено співробітництво на рівні експертів спецслужб по обміну розвідувальною інформацією; в 2002 р. у Пекіні відкривається офіс ФБР – для координації сумісної боротьби проти міжнародного тероризму [Ромаскевич 2007, 88–93]; у жовтні 2005 і в липні 2006 р. відбувається взаємний обмін візитами вищого керівництва збройних сил США та КНР; у листопаді 2006 року – спільні військові навчання. Однак американський аналітик Р. Каплан в статті «Як ми будемо воювати з Китаєм» стверджує про початок першої фази нової «холодної війни» між США і КНР, яка будь-якої миті може стати «гарячою».

Таким чином, нині відносини між США і КНР складаються неоднозначно: з одного боку – економічне партнерство, з іншого – всебічне нарощування військового потенціалу як засобу світового впливу.

Задля мети – стати світовим лідером, Китай впроваджує політику протидії Сполученим Штатам у різних сферах: в інформаційній – наступально-оборонну тактику, де досить результативними є шпигунські методи збору новітніх технологічних розро-

бок; у військовій галузі спостерігається *неогонка* озброєнь (хоча КНР за показниками значно відстає від США); у космосі Китай кидає асиметричний виклик Сполученим Штатам. Нарощування збройного потенціалу варто розглядати як наслідок змін, що відбуваються в китайському суспільстві: військова доктрина Піднебесної, що раніше ґрунтувалася на застосуванні великої кількості живої сили, тепер робить акцент на нарощуванні високотехнологічних одиниць зброї й збільшенні асигнувань на військові потреби.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ПЛАРБ – атомні підводні човни з балістичними ракетами
 ПУ ПАРК – пускові установки протитанкових ракетних комплексів
 ПУ ЗРК – пускові установки зенітних ракетних комплексів
 АТР – Азіатсько-Тихоокеанський регіон
 МБР – Міжконтинентальна балістична ракета

ЛІТЕРАТУРА

- Витковский А.* Хаттаб скорее мертв, чем жив // **Парламентская газета.** 2002, 13 апреля.
- Возвращенная драгоценность: Китайские повести XVII века** // Ответственный редактор В. Ф. Сорокин. Москва, 1982.
- Володин Д.* США, Китай и новое военно-стратегическое управление в АТР // **Международная экономика и международные отношения.** Москва, 2006, № 2. С. 74–81.
- Вяземский В.* Объединенные командования вооруженных сил США // **Зарубежное военное обозрение.** 2003, № 3. <http://pentagonus.ru/Army/stat/stat.htm>.
- Головченко В.* Дракон у тумані: геополітичний виклик Пекіна і відповідь Вашингтона // **Людина і політика.** Київ, 2004, № 3. С. 97–107.
- Кемпински А.* **Экзистенциальная психиатрия.** Москва, 1998. С. 123–134.
- Леонов Н.* США включили в „ось зла” Россию и Китай. 2007, 8 февраля // <http://www.rusk.ru/st.php?idar=212507>.
- Ливинская Н.* Военная дипломатия Китая // **Агташе. Военная дипломатия.** Киев, 2007, № 3. С. 68–75.
- Матиас Коста (Matias Costa).* Китай выходит на мировую арену

(«Time», США), 16 января, 2007 // <http://www.inosmi.ru/print/232219.html>.

Ромаскевич С. Спецслужбы Китая: взгляд из настоящего в будущее // **Атгаше. Военная дипломатия.** Киев, 2007, № 3. С. 88–93.

Рубин В. А. **Идеология и культура древнего Китая.** Москва, 1970. С. 102–103.

Уейр Ф. Не собирается ли Россия с Китаем создать НАТО для Востока? // **Christian Science Monitor.** США, 2005, 26 октября.

Шенкар Оded. **Китай: век XXI** // Перевод с англ. О. В. Теплых. Днепропетровск, 2005. 192 С.

Яхнюк Т., Павленко Т. Дипломатия Кондолизы Райс // **Атгаше. Военная дипломатия.** Киев, 2007, № 3. С. 76–81.

Freeman, Chas W. Jr. Can American Leadership Be Restored? // **Foreign Service Journal**, November, 2007. // www.mepc.org/whats/us-leadership.asp.

FY04 Report to Congress on PRC Military Power, 2004 // www.defenselink.mil/pubs/d20040528PRC.pdf.

Geller Daniel, Singer J. David. **Nations at war. A scientific study of international conflict.** – Cambridge university press, 2003. С. 242.

Kaplan R. How We Would Fight China // **The Atlantic Monthly.** 2005, June. // www.worldthreats.com/Asia/Fighting_China.htm.

SpaceWar.com / Сюэси шибao, 2005, June 9.